

ԼԵԳԻՏԻՄՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՊՈԶԻՏԻՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԲՆՈՒԹԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇ

*Միասկ Մարգարյան**

Բանալի բառեր՝ օրենք, նորմատիվ իրավական ակտ, օրինականություն, լեգիտիմություն, պոզիտիվ իրավունք, բնական իրավունք:

Լեգիտիմությունը բնորոշում է հեղինակությունը, իրավունքների սուբյեկտների կողմից քաղաքական և իրավական ինստիտուտների ճանաչումը, բայց անհրաժեշտ է պատասխանել հետևյալ հարցերին. որքա՞ն կոռեկտ է այս կատեգորիայի կիրառությունը ոչ միայն քաղաքականության, իշխանության հանդեպ, այլև իրավական ոլորտի հանդեպ, և որքա՞ն է կարևոր այդ բնորոշիչը, արդյո՞ք այն բնորոշում է պոզիտիվ իրավունքի բնույթը: Դրա համար էլ, նախքան ժամանակակից պետությունում և հասարակությունում լեգիտիմության իրավաբանական ոլորտների հետազոտությունը, անհրաժեշտ է բացահայտել պոզիտիվ իրավունքի էության հանդեպ լեգիտիմության հարցը: Այս հարցը կարևոր է, քանի որ, առանց իրավունքի գոյաբանության էության, իրավական իրականության հասկացության բովանդակության և իմաստի, իրավունքի կեցության հիմնական ձևերի իմացության պարզորոշ պարզաբանման անհնար է հասկանալ իրավունքի ֆենոմենը [1, էջ 21-22]:

Ժամանակակից շատ աշխատություններ նվիրված են լեգիտիմության և լեգիտիմացիայի խնդիրներին, հաճախ մատնանշվում է իրավունքի հանդեպ լեգիտիմություն կատեգորիայի կիրառության նպատակահարմարությունը: Այսպես, Մ.Կիրեևան մատնանշում է, որ իշխանության լեգիտիմությունը ենթադրում է «տրամաբանական հարց իրավունքի լեգիտիմության մասին, որն ինքնին հանդիսանում է... սոցիալական կառավարման գործիք» [2, c. 25-30]:

* ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ:

Իրավունքի ընդհանուր տեսության ուսումնական և գիտական աշխատանքներում կա լեգիտիմություն կամ իմաստով ավելի մոտիկ համընդհանրություն կամ համաճանաչություն կատեգորիաների մասին մատնանշում՝ որպես իրավունքի էության բնութագրիչ: Իրավական նորմի համանշանակությունը մատնանշում է նրա սոցիալականորեն ճանաչված արժեքային բնույթը, իրավական նորմի համապարտադրականությունը պայմանավորված է նրա համանշանակությամբ: Ա.Պոլյակովը իրավունքին տալիս է հետևյալ սահմանումը. «Իրավունքը պետք է սահմանել որպես սոցիալապես ճանաչված կամ համապարտադիր նորմերի հիմնված հարաբերությունների կոմունիկատիվ կարգ, որի մասնակիցները համագործակցում են իրենց իրավունքների և պարտականությունների իրացման ուղիով» [3, c. 330-333]:

Ի.Չեստնովն իր «Իրավունքի հետդասական տեսություն» մենագրությունում խոսում է նրա նախանշանների հարցի հանդեպ իրավունքի լեգիտիմության մասին [4, c. 29-30]: Լեգիտիմություն կատեգորիայի իրավաբանության մեջ կիրառությունը, որը բնորոշում է իրավական նորմերը, այլ ոչ թե պետությունը, առաջարկում է նաև Վ.Վոպլենկոն: Նրա կարծիքով՝ լեգիտիմությունը և օրինականությունը նման երևույթներ չեն: Օրինականության լեգիտիմությունը նրա կատարյալ վիճակն է, որով հետաքրքրված են յուրաքանչյուր պետություն, յուրաքանչյուր քաղաքական ռեժիմ, իրականում իրավունքի յուրաքանչյուր նորմատիվ աղբյուր, անգամ օրինականության առանձին իրավական նորմեր ու սկզբունքներ բնութագրվում են երկրի բնակչության կողմից ընդունման ու աջակցության տարբեր աստիճաններով: Այստեղից առաջանում է առանձին իրավական նորմերի լեգիտիմության աստիճանի առանձնացման և սահմանման, օրինականության իրավաիրացնող գործունեության մեջ կոնկրետ պահանջների լեգիտիմության աստիճանի սոցիոլոգիական խնդիրը: Մա յուրահատուկ և շատ կարևոր խնդիր է, որի լուծումը կարող է իրականացվել հետազոտական ճանապարհով հատուկ սոցիոլոգիական ծառայությունների միջոցով [5, c. 13-15]:

Իրավագիտության մեջ պոզիտիվ իրավունքի բնույթի բնութագրման ժամանակ պետության և իրավունքի լեգիտիմության մասին չի հիշատակվում, քանի որ նրանցում շարունակում է գերիշխել նեղ նորմատիվ մոտեցումը, երբ խոսում են իրավունքի առանձնահատկության մասին, սովորաբար մատնանշում են սանկցիաների և պետական հարկադրանքի առկայությունը: Նման մոտեցումը, որը հաստատվել է 20-րդ դարի 30-ական թթ. կեսերին, կապված է Վիշինսկու կերպարի հետ, կրում է նշված ժամանակի

պետական ռեժիմի և գաղափարաբանության կնիքը: Ինչպես դասական նախահեղափոխական ռուսական իրավական մտքի, այնպես էլ ժամանակակից գիտական գրականության մեջ պոզիտիվ իրավունքի էության և հարկադրանքի միջև կապն առաջացրել է հիմնավորված քննադատություն: Պետք է հիշել Լ.Պետրաժիցկուն, որը գրում էր, որ «հարկադրանքի տեսության տեսանկյունով իրավունքի նորմը՝ x, հանդիսանում է լոկ այնպիսի նորմ, որի կամավոր կատարման բացակայության դեպքում իրավունքի մեկ այլ նորմ՝ x1, նախատեսում է հարկադրանքի միջոցների կիրառություն... x2 նորմը պետք է ունենա համապատասխան բովանդակության հետագա սանկցիա՝ x3, որին պետք է հետևի x4 սանկցիան և այլն, մինչև անվերջություն» [6, c. 221-222]: Այսպիսով, Պետրաժիցկու կարծիքով՝ տեղի է ունենում տրամաբանական շրջան հարկադրանքի միջոցով իրավունքի էության դուրսբերման փորձի դեպքում: Հարկադրանքի հարցը իրավունքում լուսաբանվում է արտասահմանյան հեղինակների մի շարք աշխատանքներում: 20-րդ դարի հայտնի փիլիսոփաներից մեկը՝ Հերբերտ Հարտը, որն իրավաբանական պոզիտիվիզմի կողմնակից էր, մատնանշում էր պետական հարկադրանքի առկայության պատճառով իրավունքի նորմին հետևելու բնության մոտեցման անկատարությանը, քանի որ սա օրենքի հանդեպ վատ տղայի մոտեցում է, որը վախենում է պատժից, այն դեպքում, երբ քաղաքացիները հետևում են իրավունքի նորմերին նրանց ճանաչման պատճառով, այսինքն՝ նրանց հետ համաձայնելու դեպքում [7, p. 69-70]: Գ.Բերմանը իրավունքի նորմերին հետևելու մասին հարցին պատասխանում է հետևյալ կերպ. պատասխանը, որը սովորաբար տալիս են այս հարցի գործիքային տեսության կողմնակիցները, ուղղորդվում է դեպի այն, որ մարդիկ հետևում են օրենքին, քանի որ վախենում են հարկադիր սանկցիաներից, որոնք հակառակ դեպքում կկիրառվեն իրավակիրառիչ իշխանության կողմից [8, c. 18-19]: Իրավունքում էության և հարկադրանքի խնդիրն է մատնանշում Ժ.Կարբոնիեն՝ քննադատության ենթարկելով իրավունքի՝ որպես նորմերի հասկացումը, որոնք սահմանվում են պետության կողմից: Կարբոնիեն խոսում է իրավունքի նորմերի իշխանական հարկադրանքի միջոցով յուրահատկության հասկացման անբավարարության մասին: Նա նշում է, որ «այս չափանիշը կաշառում է իր բյուրոկրատական պարզությամբ» [9, c. 165]: Նշված չափանիշի անբավարարությունը, ըստ ֆրանսիացի գիտնականի, այն է, որ պոզիտիվիստական հիմնադրույթներն իրավակիրառության ոլորտում ցանկանում են գտնել իրավական նորմերի սպեցիֆիկա, իսկ խնդիրը իրավունքի այն էական գծերի որոնման մեջ է, որոնք պետք է սահմանեն նրա իրացման բնույթը:

Ա. Պոլյակովն արդարացիորեն նշում է, որ «հարկադրանքը հանդես է գալիս որպես իրավունքի նպատակների ձեռքբերման միջոց, բայց ոչ որպես նրա գոյաբանական էություն» [10, c. 193]: Նա իր հետազոտություններում մանրամասն ուսումնասիրում է հարկադրանքը իրավունքում և նրա նշանակությունները իրավունքի օնթոլոգիական բնույթի հասկացման համար: «Իրավունքի ընդհանուր տեսություն» աշխատանքում նա գրում է. իրավունքը, որը դիտարկվում է որպես որոշ սուբյեկտների սոցիալականորեն արդարացված ձգտում այլոց կողմից իրենց իրավական պարտականությունների կատարման հանդեպ, միշտ էլ հոգեբանորեն հարկադրական է: Ֆիզիկական հարկադրանքի հնարավորությունն իրավունքում սահմանափակ է և կապված է իրավախախտումների որոշակի տեսակների հետ: Ի՞նչ են նկատի ունենում, երբ խոսում են իրավունքում պետական հարկադրանքի հնարավորության մասին: Պարզ է, որ իրավունքի գործարկումը հարկադրանքի հետ կապ չունի: Իրավասությունների կիրառությունն իրավունքի հենքն է, որը անհատների ազատության ոլորտ է և չի կարող ունենալ հարկադրական բնույթ: Գործն այլ է՝ կապված պարտականությունների հետ: Պարտականությունները պետք է կատարվեն, քանի որ ապահովվում է սուբյեկտների իրավունքները: Պարտականության չկատարումը հանդիսանում է հակաիրավական ակտ, հակարժեք, որն առաջացնում է բացասական էմոցիաներ և ձգտումներ՝ կապված խախտված իրավունքի վերականգնման հետ: Դրա համար էլ առկա է տրամաբանական և հոգեբանական կապ պարտականությունների չկատարման ու իրավական հարկադրանքի միջև, որը կարող է կրել հոգեբանական, սոցիալական, պետական-կազմակերպչական բնույթ: Պետական հարկադրանքը չի հանդիսանում իրավունքի գործարկման անհրաժեշտ պայման: Նորմերի մեծամասնությունը սուբյեկտների մեծամասնության կողմից իրականացվում է առանց հատուկ պետական հարկադրանքի: Բայց կարող է պատահել, որ այն սահմանվում է այդպիսի հարկադրանքի վտանգի առկայությամբ դրված պարտականությունների չկատարման դեպքում: Բայց այսպիսի իրավիճակը ոչ միշտ է տեղի ունենում, բայց և այն դեպքում, երբ խոսքը պարտականությունների կատարման մասին է, իրապես հարկադրանքի վտանգի ներքո անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ խոսքը վերաբերում է սանկցիաների կիրառման վտանգի մասին իրավախախտման դեպքում, և այս իմաստով վտանգը, որը հարկադրում է պարտականությունների կատարում, միշտ կրում է հոգեկան բնույթ: Հոգեկան հարկադրանքը սուբյեկտիվ գիտակցության վրա ազդեցություն է, որը հարկադրում է նրան ընտրել վարքագծի որոշակի տարբերակ: Այս միջավայրի համար կարևոր տարր է

լեզվատիմությունը, քանի որ յուրաքանչյուր իշխանություն չի սահմանափակվում միայն մերկ բռնության կամ հարկադրանքի կիրառությամբ ու կարիք ունի նրան կամավոր կամ հարկադրանքով ենթարկվող ճանաչման մեջ: Իշխանական կամարտահայտումը պետք է համընկնի էկզիստենցիալիստական որոշման հետ, որը հասունանում է ժողովրդական ոգու հիմքերում, բռնությունը, որը բնորոշ է իշխանությանը, այստեղ համատեղվում է համաձայնության հետ [11, c. 5-6]: Դրա համար էլ լեզվատիմությունը սահմանված կարգի համապատասխանությունն է քաղաքական իշխանական պահանջին ու ենթակաների քաղաքական պատկերացումներին, որի առնչությամբ իր նշանակությամբ այն լեզվալությունից, այսինքն՝ ըստ բնույթի ֆորմալ օրինականությունից բարձր է, լեզվատիմությունը նման է արհեստավարժ արհեստավորի, ով ստեղծում է նոր կարգ, լեզվալությունը մնում է դրա հետ կապված որպես տվյալ կարգի ընթացակարգային ձևակերպում: Այժմ կան իրավունքի բնության հանդեպ տարբեր մոտեցումներ: Իր հերթին, Ա.Պոլյակովը հիմնավորում է, որ «իրավունքի նախանշանների միասնությունը բացահայտում է կեցության կառուցվածքը և սահմանում է նրա գոյաբանական կարգավիճակը»: Չնայած տարբեր մոտեցումներին՝ գիտնականների վերոնշյալ կարծիքներից, որոնք չեն կիսում իրավունքի հանդեպ պոզիտիվիստական մոտեցումը, երևում է, որ նորմերի սանկցիավորումը պետության կողմից, հարկադրանքի ուժով նորմերի ապահովումը չեն հանդիսանում գլխավոր բնորոշիչը, որը կարող է սահմանել էության յուրահատկությունը և իրավունքի իրացումը: Իրավունքի գործողության մեխանիզմի կարևոր տարր է նրա սոցիալ-իրավաբանական լեզվատիմացիայի մեխանիզմը» [12, c. 15]:

Իրավունքի էյդոսը արտահայտվում է նրա կառուցվածքում, որը ներկայացնում է իրավասությունների և իրավապարտականությունների կոռելյատիվ կապ, որոնք արձանագրվում են համընդհանուր և համապարտադիր իրավական նորմով միջսուբյեկտիվ կոմունիկացիայի գործընթացում: Իրավունքի էյդետիկ կենտրոնը կայանում է իրավասության մեջ. իրավասությունը հանդիսանում է այնպիսի կետ, որից դուրս են գալիս իրավական իմաստի ճառագայթները, որոնք ձևավորում են իրավունքի էյդոսը: Որպեսզի իրավունքը լինի գործող, անհրաժեշտ պայման է նրա լեզվատիմությունը իրավական հարաբերությունների սուբյեկտների համար, որպեսզի տեղի ունենա օրենքի լեզվատիմացիայի գործընթաց:

Հետևաբար, անհրաժեշտ է ճանաչել լեզվատիմությունը կամ հասարակական ճանաչումը պոզիտիվ իրավունքի էական նախանշանով: Նորմերը դառնում են իրավական, հետևաբար նաև լեզվատիմ, այն ժամանակ, երբ

նրանք օրյեկտիվորեն ստանում են ճանաչում հասարակության կողմից որպես սուբյեկտների իրավունքների և պարտականությունների հիմքեր ու վերջիններս ընձեռում են նրանց: Առանց իրավունքի լեգիտիմության հարցերի, որպես սոցիալական նորմերի տեսակի հասկացման, չի կարելի պատասխանել այն հարցին, թե ինչպես են ձևավորվում նորմատիվ կարգերը, որոնք ունեն անհատների կամքը կապելու, նրանց վարքագիծն ուղղորդելու ուժ:

Մարտ, 2018թ.

Աղբյուրներ և գրականություն

1. *Ստեփանյան Հովհ.*, Իրավունքի փիլիսոփայություն, Երևան, 2016:
2. *Киреева С.А.*, Понятие и механизмы легитимации политических режимов // Правоведение, 1996, №4.
3. *Поляков А.В., Тимошина Е.В.*, Общая теория права, СПб., 2005.
4. *Честнов И.Л.*, Постклассическая теория права, СПб., 2012.
5. *Вопленко Н.Н.*, Законность и легитимность // Новая мысль, 2003, №1.
6. *Петражицкий Л.И.*, Теория права и государства в связи с теорией нравственности, СПб., 2000.
7. *Hart H.L.A.*, The Concept of Law, Oxford, 1961.
8. *Берман Г.Дж.*, Вера и закон: примирение, права и религии, М., 1999.
9. *Карбонье Ж.*, Юридическая социология, М., 1986.
10. *Поляков А.В.*, Общая теория права: курс лекций, СПб., 2001.
11. *Исаев И.А.*, Легитимность и легальность в конституционном процессе// История государства и права, 2012, №6.
12. *Поляков А.В.*, Коммуникативная концепция права: вопросы теории, СПб., 2003.

ԼԵԳԻՏԻՄՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՊՈԶԻՏԻՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԲՆՈՒԹԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇ

Միսակ Մարգարյան

Ամփոփագիր

Հոդվածում դիտարկվում են լեգիտիմության հասկացությունը, էությունը, առանձնահատկությունը՝ որպես պոզիտիվ իրավունքի բնութագրիչ հատկանիշ: Հեղինակը գտնում է, որ լեգիտիմությունը հանդիսանում է պոզիտիվ իրավունքի իրականացման կարևորագույն պայմաններից մեկը: Մատնանշվում է, որ առանց լեգիտիմության՝ ցանկացած իրավական ակտ (օրենք, ենթաօրենսդրական ակտ) դառնում է դեկլարատիվ բնույթի փաստաթուղթ:

**ЛЕГИТИМНОСТЬ КАК ХАРАКТЕРНАЯ ОСОБЕННОСТЬ
ПОЗИТИВНОГО ПРАВА**

Мисак Маргарян

Резюме

Статья рассматривает понятие, сущность и специфику легитимности как характерную особенность позитивного права. Автор считает легитимность одним из важнейших условий осуществления позитивного права. Более того, автор указывает, что без легитимизации какой-либо правовой акт (закон, подзаконный акт) лишен законности и становится декларативным бумажным документом.

LEGITIMACY AS A CHARACTERISTIC FEATURE OF POSITIVE LAW

Misak Margaryan

Resume

The article considers the concept, essence and specificity of legitimacy, as a characteristic feature of positive law. The author believes legitimacy is one of the most important conditions for the exercise of positive law. Moreover, the author indicates that without legitimacy any legal act (law, sub-legislative act) is deprived of legality and becomes a declarative, paper-based document.